

RAMİ KIŞLASI ve İSTANBUL'UN SİYASİ TARİHİ ile GÜVENLİĞİ AÇISINDAN ÖNEMİ

YÜKSEL ÇELİK*

Osmanlı Devleti'nde XVIII. yüzyıl sonlarından itibaren inşasına başlanan modern kışla kompleksleri Türk mimarisine yeni bir zihniyet ve plan tipi getirmiştir. Bu kışlalar Yeniçeri Odalarından tamamen farklı mekân tasarımları, sayıca fazla oluşları, yurt sathına yayılmış bulunmaları ve umumiyetle başlangıçta kâgir daha sonra da taş binalar şeklinde inşa edilmeleri bakımından geleneksel askerî mimariden farklılaşmışlardır. II. Mahmud devrinde 1827'de inşasına başlanan Rami Çiftliği Kışlası da söz konusu yeni kışla komplekslerinin en önemlilerinden biriydi.

Rami semti, İstanbul'un Boğaziçi suyoluna göre batı yakasında, Haliç suyolunun güney kıyısında yer alan ve fetihle birlikte kurulan ilk Osmanlı-Türk yerleşmelerinden biri olan Eyüp'ün bir alt iskân birimidir. Eyüp ilçesinin kuzeybatı ucunda yer alan semtte Fatih döneminden itibaren birtakım köy ve mahalleler kurulmuştu. Daha sonra XVIII. yüzyıl başlarında Rami Paşa Çiftliği olarak da anılacak bu bölgenin, Hamidiye karyesi namıyla Eyüp kazasına tâbi Küçükçekmece nahiyesine bağlandığı bilinmektedir. Evliya Çelebi, Rumeli'ye sefere giden ordunun bu bölgede konakladığını ve civarda bulunan Topçular Mahallesi'nin isminin de burada sefer için son hazırlıklarını ikmal eden topçu birliklerinden birtakım top dökümhanelerinden

geldiğini kaydetmiştir.¹ XIX. yüzyıla değin Davutpaşa Sarayı, Kâğıthane, Fenerbahçesi ve Kavak Sarayı civarı gibi Rami semti de Bostancıbaşı'nın görev ve sorumluluk alanında idi.² Rami Kışlası, adını II. Mustafa döneminde (1695-1703) reisülküttaplık, ardından da sadrazamlık yapan Rami Mehmed Paşa'nın (1655-1708) bu bölgedeki çiftliğinden almıştır.³

Rami semti geçmişte İstanbul'un güvenliği açısından ve özellikle Rumeli kolunda alınacak bir mağlubiyet sonrasında payitahta yürüyecek işgalci bir güce karşı direnişin son mevzii olması bakımından oldukça önemli bir mıntika idi. Rami Çiftliği civarının rakım itibarıyla yüksek olması, Davutpaşa Kışlası ile arasında askerî talimlere elverişli geniş meydanların ve birtakım askerî yapıların bulunması semte âdetâ bir "askerî bölge" karakteri kazandırmıştı. Öte yandan söz konusu güvenlik ve direniş noktaları devre dışı kaldığında zaten askerî bir karargâh şeklinde tanzim edilmiş suriçi İstanbul'unda da birtakım önlemler alınmıştı.⁴

Payitaht İstanbul'da 17 Haziran 1826'da yaşanan ve Vak'a-i Hayriye olarak adlandırılan hadiseyle Yeniçeri Ocağı ilga edilmiş ve yerine Asâkir-i Mansûre Ordusu kurulmuştu.⁵

- 1 Evliya Çelebi, *Seyahatnâmesi: İstanbul*, nşr. Yücel Dağlı ve S. Ali Kahraman, İstanbul 2004, c. 1/1, s. 354.
- 2 Mustafa Nuri Paşa, *Netâyicü'l-vukûât*, nşr. Neşet Çağatay, Ankara 1992, c. 3-4, s. 122; Osman Nuri Ergin, *Mecelle-i Umûr-ı Beledîyye*, İstanbul 1995, c. 2, s. 871.
- 3 Recep Ahışahı, "Râmî Mehmed Paşa", *DİA*, XXXIV, 449-451; Sadettin Nüzhet, *Râmî Paşa Hayatı ve Eserleri*, İstanbul 1935.
- 4 Yüksel Çelik, "Askerî Bir Karargah ve Seraskerlik Merkezi Olarak İstanbul", *Tarih İçinde İstanbul Uluslararası Sempozyumu: Bildiriler*, haz. Davut Hut, Zekeriya Kurşun ve Ahmet Kavas, İstanbul 2011, s. 211-219.
- 5 Ayrıntılar için bkz. Yüksel Çelik, *Şeyhül-Vüzera Koca Hüseyin Paşa-II. Mahmud Devrinin Perde Arkası*, Ankara 2013, s. 260-276.

Bu esnada Yeniçeri kışlaları olan Eski Odalar ile Yeni Odalar yerle bir edildiğinden başkentte askerlerin barınabileceği mekânlar mevcut değildi.⁶ Bu nedenle yeni ordunun başkomutanı olan "serasker"⁷ komutasında hizmet edecek iki alayın Beyazıt'taki Serasker Kapısı'nda, üçünün Davutpaşa Sarayı civarında, diğer üçünün de Üsküdar Selimiye'de konuşlandırılması kararlaştırılmıştı. Öte yandan, Kasım 1808'deki Yeniçeri isyanı esnasında Levent Çiftliği ve çevresindeki diğer Nizam-ı Cedid yapılarıyla birlikte asiler tarafından yakılmış olan Selimiye Kışlası'nın⁸ hemen tamirine ve Davutpaşa Sarayı ile Rami Çiftliği'nde konuşlandırılacak talimli askerî birlikler için ise mevcut yapıların elden geçirilmesine ve birer yeni kışlanın inşasına karar verilmişti.⁹

Asâkir-i Mansûre Ordusu için yeni kışlaların inşası kararı doğrultusunda Eyüp'te yapılması öngörülen kışlanın başlangıçta Kâğıthane civarındaki

6 Ahmed Cevad, *Târih-i Askerî-i Osmânî*, İÜ Ktp., TY, nr. 4178, c. 2/4, s. 6-7. Vak'a-yı Hayriye esnasında İstanbul Aksaray'daki Yeni Odalar top atışları ve yağlı paçavralarla yakılmış, Şehzadebaşı ve Beyazıt arasındaki Eski Odalar ise ocağın ilgasından birkaç gün sonra yıktırılmıştır, Bununla da yetinilmeyerek Eski Odalar'ın bulunduğu bölgeye *Fevziye*, Yeni Odaların bulunduğu mevkiye de *Ahmediye* denilmesi kararlaştırılmıştır (Ahmed Lutfi, *Târih*, İstanbul 1290, c. 1, s. 161; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Kapukulu Ocakları*, Ankara 1988, c. 1, s. 244-245).

7 Yüksel Çelik, "Serasker", *DİA*, XXXVI, 547-549.

8 George Oğulokyan'ın *Ruznamesi: 1806-1810 İşyanları*, III. *Selim*, IV. *Mustafa*, II. *Mahmud* ve *Alemdar Mustafa Paşa*, çev. H. Andreasyan, İstanbul 1972, s. 44-45.

9 Ahmed Cevad, *Târih-i Askerî*, c. 2/4, s. 6; Lutfî, *Târih*, c. 1, s. 148. Selimiye Kışlası'nın tamirine ve genişletilmesi 26 Ocak 1829'da tamamlanmış ve Hüseyin Paşa'nın da hazır bulunduğu bir törenle açılmıştır (Lutfî, *Târih*, c. 2, s. 144). Bu tür tadilat çalışmaları daha sonra da tekrarlanmıştır (bkz. BOA, C.AS, nr. 57510, 45571; Zuhâl Çetiner Doğdu, "Kışla Mimarisi", *Türkler*, ed. Hasan Celal Güzel v.dğr., Ankara 2002, c. 12, s. 178-189).

* Marmara Üniversitesi

1- Sultan Abdülmecid'in 1854'te Rami Kışlası'na gelişi (*L'illustration*)

atıl sultan saraylarının yıkılmasıyla elde edilecek araziye inşası ve humbaracıların süvarilerine tahsisi öngörülmüştü. Ancak daha sonra bundan vazgeçilerek, Rami Çiftliği civarında inşasında karar kılınmıştır. Vakanüvis Esad Efendi, bu değişikliğin gerekçelerine değinmiyorsa da Kâğıthane'nin şehir merkezine çok yakın olması, topoğrafyanın geniş talim meydanlarına ve atış talimgâhlarına müsait olmaması söz konusu karar değişikliğinde etkili olan unsurlar olabilir.

Yeni kışlaların inşaat mevkileri belirlendikten sonra Haziran 1826'da geçmişte humbaracıbaşılık ve Tophane bina eminliği yapmış olan Kapıcıbaşı Serficeli Mehmed Ağa, Rami Kışlası'nın bina eminliğine atandı. Kışlanın mimarının kimliği henüz netlik kazanmamıştır. Mevcut literatürde tekrarlanagelen bilgi kışlanın 1827-1828'de II. Mahmud tarafından Kırkor Amira Balyan'a (Kırkor Kalfa) yaptırıldığıdır. Buna mukabil Kırkor Kalfa'nın mimar değil, Balyan ailesinin bir ferdi olarak binanın müteahhidi olduğu, mimarının ise Ebniye-i Hassa Müdürü Abdülhalim

Efendi olabileceği öne sürülmüştür.¹⁰ Vakıa Rami Çiftliği Kışlası'yla ilgili belgelerde gerek plan-proje, gerek keşif ve gerekse inşaat sürecinde Ebniye-i Hassa Müdürü Abdülhalim Efendi hep en ön plandadır. İnşaata başladığında ve daha sonraki kapsamlı tamirat dönemlerinde, kışlanın planları yanında ahşaptan maketleri de bizzat kendisi tarafından hazırlanarak padişaha sunulmuş ve bina eminlerinin gözetiminde inşa edilmiştir.

Planlama ve yer seçimi dâhil bir buçuk yıllık hummalı bir çalışmayla 1828 yılında kışlanın inşaatı büyük oranda tamamlandı ve kitabesi Haremeyn müfettişi şair Keçecizade İzzet Molla'ya sipariş edildi.¹¹ İnşaat tamamlandıktan sonra padişahın teklifi ile yanına bir hastane (asker hastanesi), değirmen, ambarlar ve fırın

¹⁰ Selman Can, "XIX. Yüzyılda Osmanlı Mimarlığının Teşkilat Yapısı ve Balyanlar", *150. Yılında Dolmabahçe Sarayı Uluslararası Sempozyumu: Bildiriler*, ed. Kemal Kahraman, İstanbul 2007, c. 1, s. 69-74; Selman Can, "XIX. Yüzyıl Mimarları ve Ermeniler", *TDA*, 2007, sy. 167, s. 44.

¹¹ BOA, HH, nr. 310/18332, 593/29050, 667/32505, 957/41096.

yapılması böylece bir kışla kompleksine dönüştürülmesi gündeme geldi. Bu sadece Rami Kışlası için değil, merkezde ve taşrada inşası tamamlanan ya da süren diğer kışlalar için de geçerli bir uygulamaydı. Yaklaşık 220.000 m²'lik arazisiyle Selimiye ve Davutpaşa'dan sonra İstanbul'un üçüncü büyük kışlası olan Rami Kışlası, ortası açık avlulu, kareye yakın dikdörtgen planlıdır. Cümle kapısı Talimhane Caddesi tarafında olup harap hâdedir. Cümle kapısının sağ tarafındaki köşe mekânı Hünkâr Kasrı'dır. Diğer üç köşe yapıları da kumandan ve subaylara tahsis edilmiştir.

Rami Kışlası'nın askerî ve idari bir üs hâline gelmesi, 1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşı nedeniyle II. Mahmud'un maiyeti ve Enderun süvarileriyle kışlaya yerleşmesi ve yaklaşık iki yıl süreyle devlet idaresini buradan yürütmesiyle yaşanmıştır. Sefer hazırlıkları tamamlandıktan sonra Beşiktaş Sarayı'ndan Topkapı Sarayı'na geçen II. Mahmud, 15 Eylül 1828 günü eşref saatte Hırka-i Saadet Odası'ndan Sancak-ı Şerif'i alarak

süvari ve Enderun ağalarıyla birlikte gösterişli bir alayla Divanyolu istikametiyle Rami Kışlası'na hareket etmiştir.¹²

Rusya ile süren savaşta cephedekilere manevi destek sadedinde kışlada oluşturulan zikir halkaları ve tevhid cemiyetleri akşam namazlarından sonra Sancak-ı Şerif Şeyhi Şakir Efendi reisliğinde Enderun ağaları ve bizzat padişahın da katılımıyla neredeyse aksatılmadan sürdürülmüştür. 1829 ilkbaharında Rus cephesinden zafer haberleri geleceği yönündeki ümitlerini koruyan II. Mahmud, sık sık maiyeti ve süvarilerle ava çıkarak bir nevi savaş manevraları yapmaktaydı. Rami Kışlası'ndan hareket eden birlikler, bazen silahtar ağanın Ayazağa Çiftliği'nde bazen de Büyükçekmece veya Küçükçekmece civarında birtakım müsabakalar ve manevralar tertip ve icra ettikten sonra yine kışlaya dönmekteydiler.

Ruslar tarafından şiddetli bir biçimde kuşatılan Varna'nın 21 Ekim 1828'de düşmesinin ardından, Rus keşif kolları Karadeniz Boğazı civarında boy göstermeye başlamışlardı. Bu durum ahalide büyük endişe yaratınca bir türlü sefere çıkamayan II. Mahmud, İstanbul halkında oluşan güvenlik endişesini gidermek amacıyla Rami Kışlası'ndan Tarabya'ya geçme kararı almıştır. II. Mahmud yaklaşık üç ay boyunca Tarabya'daki yalıda kalmış, Boğaz civarındaki kaleleri teftiş ederek, öncü Rus birliklerinin bu bölgelere ve ardından İstanbul'a sarkmalarını engellemek amacıyla askerî ve mülki erkânı teyakuz hâlinde tutmuştur. Sonuçta bölgedeki Rus tehdidinin ortadan kalkmasıyla

¹² Abdülhak Molla, "Târîh-i Livâ, Tahlil ve Tenkitli Metin", haz. Mehmet Yıldız, yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi, 1995, s. 2-3.

maiyetiyle birlikte 10 Ağustos 1829'da Rami Kışlası'na dönüş kararı almıştır.

İdari ve askerî bir üs oluşunun dışında Rami Kışlası'nın bir diğer önemli özelliği II. Mahmud'un kıyafet alanında yaptığı yeniliklerin vitrini olmasıdır. Modern askerî bando olan Muzıka-i Hümayun'u da bu kapsamda değerlendirebiliriz. Malum olduğu üzere 1826 yazında Asâkir-i Mansûre Ordusu kurulduktan sonra kıyafetlerde değişiklik yapılmış, talimli askerlere fes, üniforma ve kalavra denilen ayakkabılar verilmişti. 14 Eylül 1829'da imzalanan Edirne Antlaşması ile Osmanlı-Rus Savaşı resmen bitirilmesine rağmen II. Mahmud, hemen Rami Kışlası'ndan ayrılmamıştı. Bu dönemde hem avlanmak hem de dinlenmek maksadıyla 16 Ocak 1830'da kışladan ayrılarak maiyetiyle vapurla Büyükçekmece'ye gitmiş, avlanma bittikten sonra akşam beraberinde getirdiği mızıkâ takımını erkek-kadın köydeki ahaliye dinletmiştir.

Rusya ile savaşın tekrar başlama ihtimalini göz ardı etmeyen ve İstanbul'un güvenliğini sağlamak amacıyla kışladaki ikametini uzatan II. Mahmud, mütareke şartlarının oluşmasından sonra Topkapı Sarayı'na dönme kararı almıştır. Hazırlıkların ardından yine gösterişli bir merasimle 25 Mayıs 1830'da müneccimbaşının belirlediği uğurlu saatte Sancak-ı Şerif, Rami Kışlası'ndan alınarak Topkapı Sarayı'na nakledilmiş ve Hırka-i Saadet Odası'na konmuştur. Ardından bir süre dinlenen padişah Tarabya mevkiine giderek oradaki süvarileri ve mızıkacıları maiyetine alarak Topkapı Sarayı'na dönmüştür. Böylelikle 15 Eylül 1828'de Rus Savaşı nedeniyle seferîlik kararı alarak sarayı terk eden ve Rami Kışlası'na yerleşen II. Mahmud, 617 gün boyunca bazı istisnai hâller dışında kışlada ikamet etmiştir. Diğer bir ifadeyle Rami

Kışlası, sultanın ikametgâhı olarak yaklaşık iki yıl devletin idari ve askerî üssü olarak kullanılmış, Rus işgalinden endişelenen İstanbul halkına güvence veren nihai askerî direniş noktası hâline getirilmiştir.

Kırım Savaşı (1853-1856) sebebiyle Nisan 1854'ten itibaren İstanbul'a peyderpey gelmeye başlayan müttefik İngiliz ve Fransız askerleri devlete ait binalara yerleştirilmeye başlanmıştı. Daha sonra söz konusu binalar yetmeyince biraz da müttefiklerin, pervasız tutum ve keyfî taleplerini abartılı stratejik gerekçeler arkasına gizlemeleri nedeniyle özel mülklere yerleştirilmişlerdir. İstanbul'u âdeta parselleyen müttefiklerden Fransızlara tahsis edilen yerler arasında Davutpaşa, Maltepe (Bayrampaşa) ve Rami Çiftliği kışlaları da mevcuttu.

II. Abdülhamid devrinde (1876-1909) askerî fonksiyonunu sürdüren Rami Kışlası, zaman zaman salgın hastalıklar nedeniyle tahliye edilmiş, bazen de aynı tehlikeye maruz kalan diğer kışlalardan tahliye edilen askerlere ev sahipliği yapmıştır. Mesela 1893-1894'te İstanbul'da yaşanan şiddetli kolera salgınında Davutpaşa ve Rami kışlalarındaki askerler de hastalığa yakalandılar. Adı geçen iki kışlada durumun kontrol altına alınmasından sonra salgının Edirnekapı civarında bulunan Münzevi Kışlası'na sıçraması üzerine buradaki askerler Rami Kışlası'na nakledilmişlerdir.¹³

II. Abdülhamid devrinde devlet adamlarının Rami civarına iskânıyla bölgedeki nüfus yoğunluğu artmaya başlamıştır. Padişahın bu dönemde devlet adamları ve saray erkânına bu bölgede temlik ettiği arazilere, sahipleri tarafından konaklar inşa edilmiştir. Bu suretle yerleşim,

¹³ Mesut Ayar, *Osmanlı Devleti'nde Kolera, İstanbul Örneği (1892-1895)*, İstanbul 2007, s. 186, 370-371.

kısa sürede Topçular'a doğru kaymaya başlamıştır. Şeyhülislam Üryânizade Esad Efendi'nin tavsiyesi doğrultusunda 1877-1878 Osmanlı Rus Savaşı (93 Harbi) nedeniyle Balkanlar'dan gelen göçmenler, Rami Çiftliği arazisi ve civarında imara açılan bölgelere yerleştirilmişlerdir. Böylece bugün Rami, Cuma Mahallesi olarak adlandırılan yerleşim bölgesi ortaya çıkmıştır.

Mondros Mütarekesi'nin (30 Ekim 1918) ardından 13 Kasım 1918'de fiilen İstanbul'u işgale başlayan İtilaf devletleri, 16 Mart 1920'de işgali resmîleştirmişlerdi. İşgalci devletler İstanbul'u belli bölgelere ayırarak, stratejik yerlere konuşlanmışlardı. Bu paylaşımında Rami Kışlası ve civarını Fransızlar işgal etmiş, kışlaya Cezayir'den getirdikleri tümeni yerleştirmişlerdi. Söz konusu işgal sonucunda Osmanlı ordusuna ait çok sayıda silah ve mühimmat da Fransızların eline geçmiş oldu. Ancak İstanbul'da gizlice örgütlenen vatanseverlerden oluşan Millî Müdafaa Grubu, Anadolu direnişine silah ve cephaneye temin etmek amacıyla Rami Kışlası'ndaki mühimmatı gizlice tahliye etme kararı aldı. İstanbul'un sayılı fırtınalarından Topkapılı Cambaz Mehmed ve şürekâsının gayretleriyle buradaki silah ve cephanenin büyük kısmı Anadolu'ya kaçırılmıştır.

Tarihsel süreç itibarıyla bölgedeki yerleşimin çekirdeğini teşkil eden ve bugün artık kent merkezinin ortasında sıkışıp kalan kışla, Cumhuriyet döneminde I. Ordu Komutanlığı'na tahsis edilmiştir. 1940-1950 yılları arasında Balkanlar'dan gelen ikinci göç dalgasıyla bölgede nüfus yoğunluğu artmış ve Rami-Yenimahalle oluşmuştur. 1966-1967 tarihli Rami Sanayi Planı kapsamında küçük ölçekli sanayi işletmelerinin bölgede artmaya başlaması ve bunun

etrafında oluşmaya başlayan çarpık kentleşme, bölgenin tarihî dokusuna büyük zarar vermiştir. Semtin en önemli tarihî yapısı olan ve birinci sınıf tarihî eser statüsünde bulunan Rami Kışlası da zamanla bu çarpık kentleşmenin ortasında kaderine terk edilmiştir. 1971 yılına dek askerî amaçlı kullanılan kışla, bu tarihte mülki idareye devredilmiştir. Rami Kışlası ve müstemilatı, yerel yönetimlere yeni yetkilerin verildiği 1980'li yıllarda alınan bir kararla iki yıllığına kuru gıda toptancılarına tahsis edilmiştir. 21 Haziran 1990 tarih ve III numaralı Koruma Kurulu kararıyla, kışla ve çevresi "Rami Kültür Merkezi" olarak tanımlanmasına rağmen, kışla alanı hâlen gıda toptancılarının işgali altındadır ve zamanla bu devasa yapıdan geriye kalan oldukça sınırlı bölümler de son derece harap bir vaziyettedir.